

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 8 Sayı: 37 Volume: 8 Issue: 37

Nisan 2015 April 2015

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ÖLÜMÜNÜN 100. YILINDA BİR IRAKLI TÜRKMEN AYDININ KALEMİNDEN TEVFİK FİKRET IN THE 100TH YEAR OF DEATH TEVFİK FİKRET FROM IRAQİ TURKMENINTELLECTUAL'S ITEM

Veysel ERGİN*

Öz

Servet-i Fünûn edebiyatının öncülerinden biri de Tevfik Fikret'tir. O, şairleriyle, bu dönem üzerinde Cenab Şahabeddin ile birlikte en çok etkiyi yapan kişi olmuştur. Bu yüzden, hem döneminde hem de sonraki yıllarda, onun hakkında birçok yazı kaleme alınmıştır.

Bu çalışmamızda; ölümünün 100. yıldönümü dolayısıyla, Haşim Nahit'in gözüyle, Tevfik Fikret'i anlatmaya çalışacağız. Bir Türkmen aydını olan Haşim Nahit, heyecanlı fıtratı gereği, Tevfik Fikret hakkında bazen olumlu bazen de olumsuz değerlendirmeler yapmıştır. Bu durum, hem Tevfik Fikret'in hem de Haşim Nahit'in düşüncelerindeki değişkenliğin de bir sonucudur.

Anahtar Kelimeler: Tevfik Fikret, 100. Ölüm Yıldönümü, Haşim Nahit.

Abstract

One of the pioneers of Servet-i Fünûn literature is Tevfik Fikret. He, together with Cenab Şahabeddin, was the most influential poet in this era. Therefore, many articles were written about him both during his period and in the following years.

In this study; Tevfik Fikret will be explained through the eyes of Hashim Nahit in consequence of his 100th anniversary of the death. Hashim Nahit, who is an Iraqi Turkmen intellectual, had sometimes made positive and sometimes negative comments about Tevfik Fikret as a result of his lyrical disposition. This situation is a result of the inconsistency of both Tevfik Fikret's and Hashim Nahit's thoughts.

Keywords: Tevfik Fikret, 100th Death Anniversary, Hashim Nahit.

Giriş

Modernleşme dönemi Türk edebiyatının en önemli ayaklarından biri olan *Servet-i Fünun* ve onun öncü temsilcisi olan Tevfik Fikret'i konu alan çalışmamız; ölümünün 100. Yılına yaşadığımız şu günlerde, onun hakkında yapılan değerlendirmelere kısa bir bakıştan sonra, Haşim Nahit Erbil'in Tevfik Fikret'e dair tespit ve değerlendirmeleri üzerinde yoğunlaşacaktır.

Servetifünun topluluğunun en önemli temsilcisi, sanat-yaşam değerlerinin toplamıyla hem kendi kuşağına hem kamuoyuna etkisini kabul ettiren Tevfik Fikret (1867–1915); kırk sekiz yıllık hayat serencamesi boyunca, gerek gündelik olayların etkisindeki gelgitlerle dolu yaşayışı gerekse yaşayışındaki dalgalanmaların eserlerine yansıyan fikirlerindeki çeşitliliğiyle, her dönemde farklı eleştirilere maruz kalmış ve hakkında birçok eser kaleme alınmıştır.

Tevfik Fikret'in hayatı, kişiliği ve alışkanlıkları hakkındaki değerlendirmeler; önce anma yazıları dolayısıyla daha sonra da onun hayatı ve eserlerini etraflıca ele alan kitaplarda gündeme getirilmiştir. Bunların önemli kısmı, Fikret'in teşrik-i mesaisi olan Servet-i Fünûncuların gözüyle, diğer kısmı da farklı edebi mecmularda düşüncelerini kaleme alan sanatçıların bakışıyla yazılmış çalışmalardan oluşmaktadır.

Tevfik Fikret'i yakından tanımış, onunla pek çok ortak anısı olan edebiyatçılarından biri Halit Ziya'dır. Fikret'le birlikte Servet-i Fünûn devrine damgasını vurmuş olan Halit Ziya, anılarında sık sık ondan bahseder. Fikret'in, Servet-i Fünûn müdürlüğünü "*avunulacak bir eğlence çeşidinden*" kabullendiğini söyleyen

* Yrd.Doç.Dr., Sinop Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü Anabilim Dalı Başkanı.

Halit Ziya; fıtratındaki mükemmeliyetçi anlayış dolayısıyla, o dönemde en az tenkit edilen üyelerinin Fikret olduğunu (Ziya, 1936: 8/64) belirtir:

“Fikret, arkadaşlarının başarısıyla çok sevinen, onların yazılarını kendinden geçerek okuyan bir yapıdadır. Servet-i Fünûn düşmanları Fikret’i pek eleştiremezler. Çünkü ondan korkarlar, onun edebiyattaki yerinin sağlamlığını da bilirler. Üstelik kusursuz şahsiyetinde eleştirilecek nokta da bulamazlar. Buna rağmen en çok öfkelenen de yine o olmaktadır.”

Servet-i Fünûn dergisinin kurucusu Ahmet İhsan Tokgöz (Tokgöz, 1930: 8/64) de anılarında Fikret’ten bahseder:

“1896 yılının kışında Recaizâde Ekrem, yanında ‘bakışı çok kuvvetli, iri vücutlu, pek sevimli çehreli bir delikanlıyla birlikte’ Servet-i Fünûn’a geldi. Bu delikanlı Fikret’ti. Ekrem Bey, Fikret’i bana göstererek şöyle dedi:

-Size Tevfik Fikret Bey’i getirdim. Kendisi benim çok sevdiğim müstait bir gençtir. Mektep filan gibi bazı mecmualarda eserleri de çıktı. Ama ben istiyorum ki, Tevfik Fikret Bey, Servet-i Fünûn’un olsun!”

Tevfik Fikret’in hayatı ve eserleri hakkında; aynı zamanda öğrencisi de olmuş Ruşen Eşref’in “Tevfik Fikret’in Hayatına Dair Hatıralar”, Ahmet Reşit Rey’in “Gördüklerim, Yaptıklarım Canlı Tarihler”, Hüseyin Kâzım Kadri’nin “Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Hatıralarım”, Hüseyin Cahit Yalçın’ın “Edebî Hatıralar”, Mehmet Rauf’un “Anılarım” gibi, Servet-i Fünûn dergisi sanatçıları tarafından kaleme alınmış kitaplara rastlamaktayız.

Servet-i Fünun dergisi dışındaki devrin edebiyatçıları da Fikret hakkında değerlendirme yazıları ve kitaplar yayımlamıştır. Fuad Köprülü “Tevfik Fikret ve Ahlakı” adlı kitabında “şairin yaydığı ahlaki görüşlerin, Türk milliyetperverleri için uygun olmadığı” (Köprülü, 1918) eleştirisini getirirken, Ebubekir Hâzım ise “Hatıralarım: 1 Canlı Tarihler” adlı eserinde “ruhunu, şiirlerinde aksettirebildiği için büyüklüğü günden güne artan bir genç” (Tepeyran, 1944) değerlendirmesini yapar. Halit Fahri’nin “Edebiyatçıları Geçiyor”, Yusuf Ziya’nın “Portreler”, Yakup Kadri’nin “Gençlik ve Edebiyat Hatıraları” gibi daha birçok kitap ve yazıda da Tevfik Fikret’e dair muhtelif değerlendirmelerin yapıldığını ifade edebileceğimiz bu bölümü; Yahya Kemâl’in (Beyatlı, 1986: 6) şu tespitleriyle noktalayalım:

“Kendi neslimin bütün çocukları üzerinde olduğu gibi, ruhumda, ahlâkımda, zevkimde, lisanımda, sanatımda en büyük tesiri o icra etmişti. Şark âleminden kafamı o çıkarmıştı. Bir müddet onun kâinatında kalmıştım. Sonra Paris’teki edebî hayata dalarak onun kâinatından çıkmıştım. (...) Tevfik Fikret’in lisanına ve şiirine benim neslimden ilk aksü'l-amele ben cüret ettim; maamâfih onun aleyhinde yazmayan ve ona hürmet eden, onu ilk mürşid gibi telakkî eden bir ferd oldum. Galiba beni bunun için sevdi.”

Bir Iraklı Türkmen Aydının Kaleminden Tevfik Fikret

Tevfik Fikret’le aynı dönemde yaşayan hatta Servet-i Fünûn dergisi sayfalarında onun şiirlerinin yanı başında yazıları neşredilen Haşim Nahit de; değişik vesilelerle ondan bahsettiği gibi, Fikret hakkında bir anma yazısı kaleme almıştır. Bu çalışmamızı; yazılarından hareketle, Haşim Nahit’in Fikret’le ilgili tespit ve değerlendirmelerini ortaya koyma noktasında yoğunlaştıracğız.

Tarihin tozlu rafları arasında uzun süre sıkışıp kalmış ancak yakın zamandaki ilmî bir çalışmayla (Ergin, 2014) edebiyat tarihimizin değerleri arasındaki yerini almış kültür adamlarımızdan Haşim Nahit Erbil; hicri 1297’de (1880) Irak Vilayetine bağlı Erbil karyesinde dünyaya gelir. Hırçınlıklarla dolu çocukluk yıllarını ve heyecanlı fıtratının mahsulü gençlik dönemini doğduğu topraklarda geçiren Erbil; Emlak-ı Hümayun’daki görevi dolayısıyla, 25 kanun-ı evvel (Aralık) 1322’de (1906) İstanbul’a gelir. (Ergin, 2014: 19-61)

Çocukluğundan beri, yetiştiği çevrenin etkisiyle, Divan edebiyatı mahsullerine ve özellikle Fuzuli’nin şiirlerine meyleden Erbil; Türkiye’ye geldiğinde de böylesi edebî ortamlarda olmaya çalışır. *Yeni Gazete*’deki birkaç kalem tecrübesinden sonra, Hukuk fakültesi birinci sınıf öğrencisiyken, ilk ciddi yazarlık tecrübesini yaşar. Mehmet Rauf’un başyazarlığını üstlendiği ve “Süleyman Nazif, Faik Âli, Hüseyin Suat, Celal Sahir, Süleyman Nesip, Tahsin Nahit ve Fuat Köprülü” gibi yazar ve şairlerin de eserlerinin yer aldığı *Mehasin* dergisinin 7 Mart 1325 tarihli yedinci sayısında, “*Elcezire Mektupları*” (Haşim Nahit, 1909/1:516-520) adlı yazısını neşreder.

16 Ekim 1901 yılında Hüseyin Cahit Yalçın’ın Fransızcadan çevirdiği “*Edebiyat ve Hukuk*” başlıklı makalesi yüzünden birkaç haftalık kapatmanın ardından Ahmet İhsan’ın sorumluluğunda tekrar çıkmasına izin verilen *Servet-i Fünûn* dergisi, en iyi yazarları gittiği için etkisini yitirmişti. Ancak, “*Edebiyat-ı Cedide*”nin

faaliyetlerine son verilmesinden sonra da, yeni bir edebî anlayış oluşturmaya çalışan geç sanatkarlar, *Servet-i Fünun* dergisini kendilerine toplanma mekânı olarak görürler. 1908 özgürlük bildirisiyle *Servet-i Fünun* dergisinin çevresinde toplanan gençlerin açtığı bu çığır, Batı'daki benzerlerinde olduğu gibi, belli ilkeler çevresinde birleşen Fecr-i Ati yazın topluluğu biçiminde ortaya çıkacaktır.

Haşim Nahit de, bu süreçte, genç sanatkarların toplandığı *Servet-i Fünun* dergisini kendisine mesken edinenlerdendir. Burada mütalaa ettiği "*Edebiyat-ı Cedide*" mahsulleri ve katıldığı edebî sohbetler, onda "güzel yazı" ve "ahenkli şiirler" yazmak hevesi uyandırır. Bu dönem, aynı zamanda, Haşim Nahit ile Tefik Fikret'in ilk karşılaşma devresidir. Haşim Nahit, "yaşayan bir ideal idi" dediği Fikret'e dair ilk izlenimlerini, daha sonra neşrettiği kitabında (ER-BİL,1942: 56/88) şöyle ifade eder:

"İlk eserlerimi çocukça şeyler olarak buluyordum, Rüzgârların, bazı defa, kuru yapraklardan bir kümeyi kenara atmaları gibi hissedince de kimseye gösteremiyordum. Böyle içten içe dertlenirken, 'Sen bir şeyler yazmayacak mısın hâlâ?' sualiyle karışık bir elin omzuma dokunuşuyla irkildim. Bu, oydu: Rübab-ı Şikeste üstadı! Kendisinden sonra gelen gençleri çeşitli şekillerde küçük gördüğünü işittiğim için, bir şey diyemedim ama onun tebessümle karışık başını sallayışı beni yüreklendirmişti bir kere..."

Böylece Haşim Nahit, "Rübab şairine" ithafıyla, ilk şiirini (Haşim Nahit, 1909/2: 318) *Servet-i Fünun*' sayfaları arasında neşreder:

KARANLIKLARDA

-Rübab şairine-

Gök kararmışdı. Ben de bir odanın
Kuytu zulmetlerinde mest-i hüzn
Seyre daldım hayâtımın bu çetîn,
Bu çekilmez reh-i fecâ'atını...

Görüyorsun gözüm sa'âdetini
Bu muhîtin içinde tut da beni
Bî- nihâyet kuyûdabend ederek,
Sonra; -git!- de... Hayat ölüm mü demek?
Ulu Tanrı! Hayat ölümse, neden
Leb-i eşyâbehîc ü kahkaha-zen
Beni her dem hayata cezb ediyor?..

Lahn-ı 'aşkın içimde yükseliyor
Ey kadın, sen bu 'ömr-i derbederi,
Meseddettencüdâ, siyâh-kaderi
Mest ü şeydâ sürükledin... Ve bu gün
Bir yıkık ma'bedin ilâhesisin,
Ben ki hiç görmeden seni severim,
Bu ibâdetle sarf-ı ömr ederim

Öpüşür hiss-i müşterekle umûm:
Kuş, çiçekler, kamer zalâm u nücûm;
Ben bu mahşerde hep başımda elem,

Yine yalnızlığında tek kalırım.
Ben emînim bu hiss-i müşterekin
Ben de münkâdıym bugün ü yârın
Bana sensizliğimdi şüphe veren.
Kâinâtınrevâbıtıyla olan
Kayd-ı hissim seninledir ebeden.
Sen, fakat nerdesin ki bilmiyorum,
-Gel!- diyen şüphelerle inliyorum

Bu şiir Fikret'in takdirini alınca, Haşim Nahit; Servet-i Fünun'da, muhtelif türde eserler kaleme almaya başladı. Yedi yıllık (1909-1916) bu süreçte, farklı edebi formlarda 51 çalışması (8 şiir, 4 hikâye, 2 anma yazısı, 2 mektup, 13 mensure, 22 makale) dergi sayfalarında kendine yer buldu. Ancak Tefik Fikret'in vefatı, Nahit Erbil'in *Servet-i Fünun* dergisindeki yazı serüveninin de sonu oldu. Haşim Nahit; Fikret'in vefatından sonra, sadece bir kez -o da, Fikret'in vefatının ölüm yıldönümü dolayısıyla- yazı neşretmiştir. Erbil; bundan sonraki yazı serüvenini, daha farklı gazete ve dergi sütunlarında devam ettirecektir.

Haşim Nahit, yaşadığı müddetçe, Tefik Fikret'le bağınu koparmamış ve *Servet-i Fünun* dergisinde onunla aynı havayı teneffüs etme fırsatını yakalamıştır. Hem sağlığında hem de vefatından sonra Fikret'in hakkında kaleme aldığı her çalışmada ondan hürmetle bahseden Nahit Erbil; yer yer muhalif fikirler de ortaya atmakla birlikte, Tefik Fikret'ten daima övgüyle bahsetmiştir. Hatta hemşerisi Ahmet Haşim'in, Tahsin Nahit'in "Rûh-ı Bî-Kayd" şiirine iltifat ederken kullandığı sözlere içerleyen Nahit Erbil; "*Ahmet Haşim'in sözlerinde Tefik Fikret ve Halid Ziya'ya karşı bir mana-yı istihfaf vardır.*" dedikten sonra, özellikle Tefik Fikret'le ilgili tespitlerde (Haşim Nahit, 1910: 3) bulunur:

"Ahmet Haşim, bakınız ne diyor: 'Artık ruhumuzda yavaş yavaş esmeye başlayan fırtınalı rüzgârlarla demgîr olacak bir ahenk istiyorduk ve bu, Rübâb-ı Şikeste'de yoktu. İşte o zaman, bu henüz doğmayan şiiri vücuda getirmek vazifesinin bize tevci ettiğini gördük ve bunun üzerine eski gayeleri yıkarak onları yeni gayelerle tebdil ettik ve hissiyat-ı müstakbeleye ihzar edecek gençlerin birisi ve en sevimli Tahsin Nahit'tir.'

Ahmet Haşim hissiyat-ı müstakbeleyi ihzar edecek bütün gençleri bir uçuruma düşüreceğini hesap etmeksizin uçurtmanın iplerini de kendi eliyle kesiyor ve diyor ki: 'Ruh-ı bî-kaydı teşkil eden parçaların büyük bir kısmı devr-i tereddüt ve tecrübeye aittir, bunlar da şairin şahsiyet-i mümtâzesini aramayınız, orada bilakis dünkü üstatların tesirâtı ayandır.'

Doğrusu ya, bu satırları okurken gençleri birer birer düşünerek müteessir oldum. Servet-i Fünun'da, Resimli Kitap'ta, Demet'te, Muhit'te, Resimli İstanbul'da bu hassasiyetin kabil-i istidlâl olduğu birçok nefis yazılar vardı. Eğer bunlardan bir ikisi intihap edilerek işhâd edilseydi, meydanda bir eser-i teceddüt olup olmadığını araştırmak lüzumu belki ihsas edilirdi. Ahmet Haşim de teslim eder ki Rübâb-ı Şikeste lisan-ı şiirimizin, tarih-i edebiyatımızda emsaline nadiren tesadüf edilen bir heykel-i bediidir. Ahmet Haşim, yalnız iki noktada müfret bir mantıksızlığa düşüyor. Bunlardan biri akamete mahkûmiyet vehmi, öbürü de bu vehmi dağıtmak için intihap ettiği fırsatın fenalığıdır. Son sözüm, dünkü eserlere karşı arz-ı ihtiramdır, o eserler ki bugünkü lisanımızı biz onlara medyunuz."

Haşim Nahit; o dönemlerde, -aralarında Fikret'in de bulunduğu- çok geniş bir aydın ve sanatçı topluluğuyla birlikteydi. Nitekim Halit Fahri Ozansoy, "*Edebiyatçılar Geçiyor*" adlı kitabında, Kadıköy civarındaki Aşçı Çavuş'un işkembeci dükkânında görülen sanatkârlara ait uzun bir liste (Ozansoy, 1939: 33-35/98-99) nakleder. Listedeki "*Haşim Nahit*" adı, diğer isimlerle ilişkilendirildiğinde; yazarımızın, hayli geniş ve renkli sanatkâr zincirinin halkası olduğu görülür:

"Ahmet Haşim, Mehmet Rauf, Süleyman Nazif, Faik Âli, Hüseyin Suat, Celal Sahir, Tefik Fikret, Mahmut Sadık, Süleyman Nesip, Tahsin Nahit, Haşim Nahit, Fuat Köprülü, Mahmut Yesari, Yakup Kadri, Vedat Nedim, Şevket Süreyya, Faruk Nafiz, Fahri Celâl, Cemil Sena, Reşat Nuri, Halid Fahri, Falih Rıfkı, Yahya Kemal, Abdülkadir Karahan, Mehmet Kaplan, Remzi Tefik, Ali Nihad Tarlan, Arif Nihat Asya, Behçet Kemal Çağlar, Ahmet Ağaoğlu, Ziya Gökalp, Ömer Seyfeddin, Âli Canip, Babanzade İsmail Hakkı, Aka Gündüz, Ercüment Ekrem, Hilmi Ziya, Hüseyin Cahit, Behçet Necatigil, Abdülhak Şinasi..."

Daha sonraki yıllarda İkdâm'da kaleme aldığı bir yazısında da bir sanatçı listesi yayımlayan Erbil; Büyük Millet Meclisinin açılmasından sonra, bizzat neşriyat birliği yaptığı dönemin yazarlarındaki dil ve üslup anlayışı yanında, Tevfik Fikret için (Haşim Nahit, 1922: 4) ayrı bir parantez açar:

“Halide Edip, Halide Nusret, Reşat Nuri, Orhan Seyfi, Halid Fahri, Yusuf Ziya, Faruk Nafiz, İsmail Hakkı, Yahya Kemal, Namık İsmail, Necmettin Halil, İdris Sabih, Nurullah Ataç, Ali Mümtaz, Fevzi Lütüfi, Halil Vedat, Ali Galip ve daha birçok kader birliği yaptığımız genç kalemler; eskisinden çok farklı bir lisanla, eskisinden farklı bir telakkiyle yazı yazıyorlardı. Ne var ki hiçbirinin kaleminden ‘heykel-i say’ın helecanlı gelgitlerini bulamayacağız. Rübâb-ı Şikeste’den nağamat terennümü tatlı bir sükût-ı hayalidir artık.

Zira Rübâb şairinin son devirdeki sükûtu da tesadüfî değildir. Cihanı kana boyayan Dünya Harbi ortadayken beşeri terennüm de bila-mevcut olurdu. Rübâb şairi, döneme muhalif neşriyattan sakınma adına, kalemini yürek kınına gömmeyi tercih eder. Yoksa Rübâb şairi, nazarımızda bir kes daha şikest ederdi.”

1915’te kaleme aldığı ilk kitabında “Cenap Şahabettin-Tevfik Fikret-Halit Ziya” ekolünden bahseden Haşim Nahit; Fikret için (Haşim Nahit, 1915/1: 196), yine hususi cümleler sarf eder:

“Halit Ziya Bey’in eserlerindeki karakterler, zihayat olduğu dakikalarda bile, gözümüze göründükleri Türk kıyafetlerinin amâkında mutlaka bir Avrupalı hüviyetini haizdirler. Cenap Şahabettin büyük bir şair, büyük bir sanatkârdır. Hatta biraz da Avrupalı bir âlim ve mütefekkindir. Ama Tevfik Fikret Bey bambaşka... Bu iki sanatkâr için saydığımız amillerin ötesinde, mütekâmil insanların teessür ve teheyyüçte iştirak edebileceği hissin, -bedîalar gibi, aşk ve tabiat gibi, zulüm gibi, hak gibi, isyan ve ihtilâl gibi- umumi ve müşterek akislerini tespit etmekte harikuladeliçler göstermiştir.”

Ancak Haşim Nahit, aynı kitabın sayfaları arasında, Fikret’in bazı ifadelerine katılmayacağını da (Haşim Nahit, 1915/1: 197) altını çizer:

“Rübâb şairinin köpürdüğü anlar da yok değil. ‘Tarih-i Kadim’deki imkırız-ı meşumeleri, istibdat-ı Abdülhamit’in fevkinde hakaret-amiz lafızlara medyundur. Doğrusu ya, Rübâb şairinin nezahetine birer zille-yi kalil düşürdü. Sis’teki hakaret-amiz lafızlara hiç girmiyorum.”

Nahit Erbil; -Tevfik Fikret hayattayken- Servet-i Fünûn dergisi’nin yirmi beşinci yılını kutlamak için Ahmed İhsan Bey’e ithafen (Haşim Nahit, 1915/2: 6-7) kaleme aldığı yazısında, derginin edebi hayata katkılarını belirttiğinden sonra, “Rübâb şairine” ait değerlendirmelerde de bulunur:

“Dünyada eseriyle tanınmak derecesinde büyük bir şeref yoktur. Asar-dide hurafatın paslı zincirleri altında bütün varlığı ezilen Şark’ın, Garp’ta terakki eden medeniyeti ihrâz hususunda -daha açık bir ifade ile- temeddüniyete kabiliyetimizi münakaşa ve ispata kalkışacağımız zaman, şüphe yoktur ki, Ahmet İhsan’ın şahsı en büyük delillerimizden biri olacaktır! Zira ‘Servet-i Fünun’a bugünkü varlığını veren, Ahmet İhsan Bey’in azim ve teşebbüs kuvvetidir: Sa’y ve dimağından ibaret servetini işlete işlete hayatta kazandığı mevkiyi pek müfid olan eseri kadar hiçbir şey bize izah edemez ve ‘Servet-i Fünun’ Osmanlı-Türk medeni inkişaf ve tezahürlerini tecelli ettiren şa’şadar bir ayinedir.

...

Ahmet Şuayb, Cenab Şehabettin, Tevfik Fikret, Celal Sahir, Halid Ziya, Mehmed Rauf, Mehmed Emin, Ahmet Hikmet, Faik Ali, Ali Ekrem, H. Nazım, H. Sîret, Süleyman Nesib... ve daha birçok muharrir ve şairler bu devrede birer iz bırakmışlardır.

Eski mutlak idâre, münakaşasından ürktüğü hassaten siyâsi fikirler için ağızları zincirlerken, telâkkisine göre zararsız gördüğü edebiyata bir zamanlar müsaade etmişti. Böyle bir devrede Tevfik Fikret; siyâsi bahisler ve hadiselerin heyecanlarından âzâde olarak, Edebiyat-ı Cedîde müntesiplerinin bütün duygularını bir tek noktada, edebiyatta toplatmaya nispeten de olsa muvaffak olabilmıştır. Şiir ve hayâle, gençlik çağının müsaidliğini de buna ilave ederseniz, Fikret’in teşvikiyle, o devredeki edebî feyzin bütün esrârını keşfedebilirsiniz.”

“Tevfik Fikret, Edebiyat-ı Cedîde zümresinin şiirde pek kudretli ve yüksek bir şahsiyettir!” diyen Erbil, Fikret’in vefatından sonra, Servet-i Fünûn dergisiyle olan teşrik-i mesaisini de noktalar. Ancak, dergiye bizzat uğrayıp yazı yazmasa da, sayfalar arasına dağılan muhtelif türdeki neşriyatı takipten de geri durmaz.

Bu arada, derginin 1354-1382. sayıları boyunca -hem de ilk sayfadan- verilen bir ilan dikkati çeker: "Büyük Fikret'in muazzez ruhu için anma sayısı çıkacaktır. Sanatkârlarımızın yazılarını bekleriz."

Ancak, beklenen sayı bir türlü çıkmaz. Bunun sebebi, yine dergide, bir parantez içi açıklamayla (İmzasız, 1916: 183) okuyucuya duyurulur:

"Büyük 'Tevfik Fikret' için bir nüshâ-yı mahsûsâ neşrine hazırlanmak istenmiş, harbin gaileri sebebiyle şimdiye kadar muvaffak olamamış olan 'Servet-i Fünûn', bu nezih ve büyük şairin mübeccel hatırasını yâda vesile olmak için irtihâline müteâkis, Haşim Nahid ve Faruk Nafiz beylerin yazmış oldukları makaleleri derc ediyor"

Açıklamada da söylendiği gibi, Nahid Erbil; bir vefa örneği göstererek, Servet-i Fünûn'daki son yazısını, kadim bir dostunun ölüm yıldönümü için kaleme almıştır. Tevfik Fikret'in eserleriyle okuyucuya bedii heyecanlar veren Edebiyat-ı Cedîde'nin en mümtaz siması olduğunu hatırlatan Erbil; bu yüzden de, ölümüyle derin tesirler bıraktığına (Haşim Nahit, 1916: 183) dikkati çeker:

"Beşik ile mezar arasında ölçülmüş mesafeyi kat eden her insanın cenazesi bize hayatımızın faniliğini hatırlatır. Ve tanıdığımız yahut da adsız sansız insanların yokluğundan sezdiğimiz o, tesiri nisbî hicranlar, elemeler, biraz da öz varlığımıza aittir. Lakin beşiği ile mezarı arasında, gelecek nesillerin ve asırların görmemesi mümkün olmayan izler bırakmış hayatların sönmesi, tabii, kaderimizin hududunu aşan tesirler yaparlar. Tevfik Fikret'in ölümünün bizde böyle derin bir tesir yapması, hayatının bir iz bırakmış olmasından geliyor!"

Haşim Nahit'e göre Fikret, bedii heyecanlar veren hayatlar varlığını, eserleriyle devam ettirecek kudrette bir şairdir:

"İnsanları ağaç kavuklarıyla mağara içerisinden saraylara, vahşetten karanlıktan mes'ud bir aydınlığa çıkarmış, yükseltmiş 'fikir'lerin azâmetini ruhumuzda duyduğumuz zaman, ibdâ'larından aldığımız heyecanın şükranını huzuruna ithâf edeceğimiz mübdiler ararız. Tevfik Fikret'in eserleriyle bize çok defa bedii heyecanlar veren hayatlar varlığının böyle birdenbire içimizden silinivermesi, onu artık geçmiş günlerin tozlu ve sisli yollarından hicranını yüreğimize verdi. Günler ve gecelerin beyaz ve siyah ırgacından aramızda mesafe perdeleri işlendikçe, her şeye cazibesini veren uzaklıklar, onun şahsiyetini sihir ve cazibeyle saracak ve daha ziyade yükselecektir."

Nahit Erbil; Tevfik Fikret'in kıymetinin daha iyi anlaşılması için, onun "Edebiyat-ı Cedîde" ile birlikte değerlendirilmesi gerektiği düşüncesindedir:

"Şinasi devrinin şekilden mefhuma doğru -akıl ve zekânun, hissiyâtın tekâmülüne ait bir terakki diyeceğim tarzda- lisanı sadeleştirmesiyle başlayan edebî hareket, bir zaman sonra başta merhum Ekrem Bey olmak üzere, edebiyatımızı olsun, meçhul bir âlemin eşiğine getirdi. Bu, hayat ve tabiatın o güne kadar kapıları kapalı cennetiydi. Hayat ve tabiatın bu ilk temaşâgerleri bize, hâlel ve sihri, şefki ve gurûbu, çiçekleri, kuşları tasvir etmişlerdi. Edebiyat-ı Cedîde müessisleri ise, nur ve ziyayı, rayhayı, sesleri, hakiki hayatın sahnelerini teşrihe kadar ilerlediler, beşerî duyguları terennüm ettiler.

Yapılan teceddüd bununla kalmadı. Anlaşmazlıktan uzak asırlara bir âsâr-ı atike garâbet ve teessüründen tamamıyla kurtulamamış lisana tabilik veren parçalar da işlediler ve bilhassa kelimelere kuvvetli, vâzih şahsiyetler vermek ve nadiren Türkçe bazı kelimelerin -daha henüz bulunup da tozları silinmiş bir elmas gibi- eski cümleleri süslemesi de Edebiyat-ı Cedîde'nin bir muvaffakiyeti oldu. İşte Tevfik Fikret, bu müceddîd zümrenin şiirde pek kudretli ve yüksek bir şahsiyettir!"

"Edebiyat-ı Cedîde müessisleri; anlaşılmamak hüsrânını da, anlaşılmak zevkini de yaşamışlardı. Onlar için bir üçüncü elem, bizde tarihî varlık sevgisinin henüz inkişaf edemediği günlerde eslâfa ve tarihe hürmetsizlikten doğacaktı." ifadesiyle, Fecr-i Ati gençlerini, Tevfik Fikret'e yeterince sahip çıkmadıkları yönünden eleştiren Erbil; her şeyi Fikret'ten ibaret görmenin de onu yok saymanın da edebi sahada bir "inhitat" olacağını savunur:

"Eğer Edebiyat-ı Cedîde müntesipleri ilâ-nihâye sâkit kalırlarsa -ki zaman bu ihtimâlin sıhhatini te'yid eder gibidir- ne onlar için bir küçüklük ne de bütün mütehassısların sürûr ve ızdırâbâtını yaşadığı ve yaşattığı bu sahne-yi şiir ve sanatta nöbet tegânnîsini bekleyen gençler için bir büyüklük sayılır: Aşk-ı Memnû'nun intişârıyla kırk elli sene için hikâyede şayân-ı dikkat bir eser-i edebînin zuhûru imkânsız bırakıldığına zâhib olmak, Rübâb-ı Şikeste'yle şiir-i hakîkiye erişildiğini zannetmek büyük bir hatadır!"

Şiir ve sanatın bu mütenâvib sahnesinde bir helecân terennümüyle dudakları titreşen gençler, tehdit-i akâmetle ağızlarını tıkmak isteyenlerle mübâreze etmek arzusunu hissedecekler ve ihtirasâtının peşinde koşanlarla dolmuş bu saha-yı cidâlde bunlar pek tabii bir nokta teşkil eder. Fakat hiçbir zaman muhitimizin hiss-i kabulüne mazhar olmuş nisbî hakikatları ve hürmet-i eslâfî ihmal edemeyiz.

Rübâb-ı Şikeste, lisân-ı şiirimizin tarih-i edebiyatımızda emsâline nâdiren tesâdüf ettiğimiz bir heykel-i bediidir. Onun gayet refik bir münakkâş-ı sanatla terâşide hudûdundan, bir nazar-ı bediâ-cûyü incitecek pek az noktaları var. Lakin dünyada hiçbir eser-i sanat yoktur ki, kalbe ilkâ ettiği ılık râşe-yi tahassüsün ihtilâcâtını ebediyen ve aynı kuvvetle her asır için muhafaza edebilsin.

Şimdi ruhunun nur ve zulmetini herkesin yüzüne haykırabilecek geniş ve serbest bir muhitte yaşayan bizler dün dudakları çelik çemberlerle kilitlenmiş müteheyyîc, âzerde kalplerin sîne-yi kelimâta tevdi ettiği nâliş-i iştikâsiyla tatmîn-i ihtisâs edemez. Çünkü 'heykel-i say'ın narâ-yı gayz-efşânını hissedebilmek için mazinin zulmet-girânında boğulmamız lâzım gelir. Dünkü eserlerle ihtirâm edelim, o eserler ki bugünkü lisanımızı biz onlara medyûnuz."

Haşim Nahit, Tefik Fikret'in edebî hayatı için, böyle bir iki saate ya da sayfaya sıkıştırılmış bir çalışmanın, onun hayatına da ölümüne de bir hürmetsizlik olduğunu belirtir ve onun edebi sahada kalıcı olacağı temennisini yineler:

"Şimdi bu yazı, Tefik Fikret'in edebî hayatı için tam bir tedkik olmaktan uzaktır. Bunun ihtiyaç gösterdiği sa'yı bir iki saate sıkıştırmaya çalışmak, onun hayatına da ölümüne de bir hürmetsizlik olur.

Tefik Fikret, yokluğundan elem sezdiğimiz en muazzez varlıkların hicrânını bugün bize verdi. Artık geçmiş günlerin tozlu ve sisli yollarında onun hakiki hayalini aradıkça günlerle gecelerin beyaz ve siyah urgacından aramıza mesafe perdeleri gerilecek. Lakin Rübâb şairinin mermer heykeli 'heykel-i say'ının bütün gururuyla Osmanlı-Türk tarihinde yaşayacak ve yükselecektir."

Sonuç

Tefik Fikret, edebiyat tarihimizde çok önemli bir yer tutan Servet-i Fünun döneminin en karakteristik şairidir. İnsanları hiç bir zaman oldukları gibi kabul etmeyen eleştirel tavrı ve hayatındaki gelgitler dolayısıyla Fikret; eleştirel bakış açıları da içeren birçok yazı ya da kitaba konu olmuştur. Yazılanların bir kısmı, devrindeki aydınların izlenimlerini, diğer önemli bir kısmı da devrinden sonra kaleme alınan tahlil çalışmalarını içermektedir.

Tefik Fikret'in ölümünün 100. yıldönümü dolayısıyla kaleme aldığımız bu çalışmamızda da, onunla aynı dönemde yaşamış hatta aynı dergide birlikte neşriyatta buldukları Haşim Nahit'in eserleri doğrultusunda, Fikret'in birkaç hususiyetine değinmeye çalıştık.

Gördük ki Nahit Erbil; birkaç farklı çıkış ortaya koymakla birlikte, Tefik Fikret'ten övgüyle bahsetmiş ayrıca ölümünün birinci yıldönümünde onun hakkında yazabilmiş birkaç müstesna kalemden biri olmuştur. Bu durum; Erbil'in vefasının bir gereği olduğu gibi, Fikret'in, dönemini etkileyecek şekilde genelde olumlu işlere imza attığının açık bir göstergesidir.

KAYNAKÇA

- BEYATLI, Yahya Kemâl (1986), Siyasî ve Edebî Portreler, 3. bs., İstanbul Fetih Cemiyeti yay., İstanbul.
ER-BİL, Haşim Nahit (1942), Türkiye'de Modern Teknik Nasıl Meydana Gelebilir, Alâeddin Kırâl B.evi, Ankara,
ERGİN, Veysel (2014), Haşim Nahit Erbil'in Hayatı-Sanatı ve Fikirleri, Kerkük Vakfı Yayınları-İstanbul
Haşim Nahit (1909/1), "Elcezire Mektupları-1 Kadın Hayatı", Mehasin, N: 7, s. 516-520
Haşim Nahit (1909/2), "Karanlıklarda", Servet-i Fünun, N:930, s.318
Haşim Nahit (1910), "Tenkit-i Edebi: Fena Bir Fırsat", Yeni Gazete, N:578, s. 3
Haşim Nahit (1915/1), Türkiye İçin Necat ve İtilâ Yolları", Şems Matbaası, İstanbul,
Haşim Nahit (1915/2), "Servet-i Fünun: Ahmet İhsan", Servet-i Fünun, S: 1249, s. 6-7
Haşim Nahit (1916), "Tefik Fikret", Servet-i Fünun, S: 1390, s. 183-184
Haşim Nahit (1922), "İlimde ve Sanatta Tekâmül", İkdâm, N: 9007, s. 4
İmzasız, (1916), Servet-i Fünun, S: 1390, s. 183
KÖPRÜLÜ, Fuad (1918), Tefik Fikret ve Ahlakı, Kanaat Matbaası, İstanbul
OZANSOY, Halid Fahri (1939), Edebiyatçılar Geçiyor, Kanaat K.evi, İstanbul
TEPEYRAN, Ebubekir Hâzım (1944), Hatıraları: 1 Canlı Tarihler, Türkiye yay., İstanbul
TOKGÖZ Ahmet İhsan(1930), Matbuat Hatıralarım, 1. cilt, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul
ZİYA, Halit (1936), Kırk Yıl, Matbaacılık ve Neşriyat T.A.Ş., İstanbul